

K NIEKTORÝM ASPEKTOM KONTINUITY KULTÚRNEHO VÝVINU

VIERA GAŽOVÁ, Ústav marxizmu-leninizmu UK, Bratislava

GAŽOVÁ, V.: Some Aspects of the Continuity of Cultural Development.

Filozofia 39, 1984, No. 3, p. 299.

The problem of the continuity of cultural development is a very complicated and broad question. Culture as a way of the appropriation of the world by Man which makes the development of human quality in Man and society possible cannot be explained as a continuous creation of the new only, without any connection with the preceding development. The continuity appears as a regularity of the evolution of all sides of social life, it is brought into reality by means of a great amount of links between various stages of cultural development. Its substance is inherent in keeping and making use of individual elements of the cultural heritage of past generations under changed conditions of the new culture. The continuity as a universal law of cultural development of mankind is a permanent, though selective process. Each society takes over from the cultural heritage all that answers its needs. It is necessary to make difference between a progressive and reactionary continuity. Under progressive continuity of cultural achievements of mankind their creative transformation in favour of humanizing elements is understood. The taking over of cultural values is not subject to national restraints either. Due to mutual enrichment national cultures acquire international content whereby their universal human value is rising and their humanistic character is strengthened.

Poznávanie tendencií rozvoja kultúry ako celostného systému je veľmi zaujímavým a zložitým problémom, ktorému je potrebné venovať pozornosť nielen preto, že poznanie špecifík tohto procesu je jednou zo základných podmienok umožňujúcich rozvoj kultúry adekvátnym spôsobom ovplyvňovať, ale že nás núti zamyslieť sa i nad východiskami rozvoja kultúry, reláciami medzi kultúrami časovo a priestorovo od seba vzdialenými i medzi koexistujúcimi národnými kultúrami.

V marxisticko-leninskej teórii sa chápe kultúra ako systém otvorený, neustále sa vyvíjajúci, pričom sa vychádza z jej vymedzenia prostredníctvom kategórie činnosti. Kultúra teda vystupuje ako spoločensko-historický proces vytvárania a osvojovania ľudského sveta, tak ako je tento fixovaný v oblasti materiálneho i duchovného života spoločnosti prostredníctvom celého bohatstva produktov i spôsobov ľudskej činnosti. V našej práci budeme používať pojem kultúry v dvoch základných významoch, ktoré navzájom veľmi úzko súvisia a sa podmieňujú a dopĺňajú. Pri použití termínu kultúra bez prívlastku budeme uvažovať o kultúre všeobecne, tak ako sme sa ju pokúsili charakterizovať vyššie, čiže predovšetkým ako o takom spôsobe osvojovania si a pretvárania prírodného i spoločenského sveta človekom, ktorý sleduje líniu humanizácie človeka a spoločnosti, je výrazom tvorivej činnosti spoločenského subjektu, realizáciou

jeho bytostných síl. V druhom význame používame pojem kultúry pre označenie a rozlíšenie rôznych úrovní rozvoja kultúry v diachróonii i synchrónii. V tomto význame máme na zreteli najmä národné kultúry, ktoré sú výrazom špecifického národného obsahu svojimi najvyššími hodnotami spoluvytvárajú celostný obraz kultúry, prípadne širšie kultúrne celky, typy kultúry líšiace sa najmä formou a charakterizujúce celé epochy v histórii ľudstva. Dúfame, že z kontextu bude vždy dostatočne zrejmé, ktorý z uvedených významov máme práve na mysli.

Vývoj spoločnosti ako celku, ale aj vývoj osobnosti individua sa uskutočňuje v konkrétnych, historicky presne vymedzených okolnostiach, a je rozhodujúcim spôsobom determinovaný tým, ako sa daný spoločenský subjekt vyrovná s výsledkami kultúrnych aktivít predchádzajúcich generácií. Úvahy o procesuálnom charaktere kultúry, ktoré sú základným metodologickým východiskom aplikovaným teoretikmi marxisticko-leninskej teórie kultúry, zákonite vyvolávajú potrebu skúmať mechanizmy nadväznosti v kultúre.

Kultúra ako veľmi zložitý a členitý fenomén spoločenského života je permanentne podrobovaná analýzam, ktorých prostredníctvom sa vedci snažia spoznať zákonitosti jej vzniku, vývoja i fungovania, odhaliť špecifiká jej prejavov v rôznych historických obdobiach, v rôznych vývojových etapách rôznych spoločenských organizmov. Otázka o spôsobe, akým sa realizuje kontinuita kultúrneho pohybu — problém nadväznosti v kultúre, je z tohto okruhu jednou z najzaujímavejších otázok. Je to problém veľmi široký a zložitý. Možno v ňom podľa nás rozoznávať prinajmenšom dva základné aspekty — všeobecný a špecifický. Zo všeobecného pohľadu je možné uvažovať o nadväznosti tak v línii vertikálnej ako aj v línii horizontálnej, čiže jedná sa o nadväzovanie na výsledky kultúrnych aktivít človeka minulosti i súčasníka, ktorý patrí alebo i nepatrí k tomu istému historickému, prípadne národnému typu kultúry ako spoločenský subjekt, ktorý si danú kultúrnu hodnotu osvojuje. Zo špecifického aspektu uvažujeme zasa výlučne o nadväzovaní na kultúrne hodnoty minulosti, kde sa všeobecne používa užší pojem kultúrneho dedičstva.

Východiskom pre skúmanie kultúry ako celku i ktoréhokoľvek jednotlivého faktu kultúrneho spôsobu jestvovania spoločnosti je dialekticko-materialistické chápanie dejín skúmajúce vývoj spoločnosti ako zákonitý prírodno-historický proces, v ktorom rozhodujúci význam sa pripisuje spoločensko-historickej praxi. Marxisticko-leninská teória kultúry striktne odmieta myšlienku uzavretosti jednotlivých kultúrnych celkov, ich izolovaného vývoja podmieneného nejakými špeciálnymi danosťami existujúcimi a fungujúcimi mimo svetového historického diania. Reálne dejiny jednotlivých krajín a národov sú síce unikátne, neopakovateľné, tento fakt však nie je v rozpore so základnou tézou historického materializmu, s tézou o jednote ľudských dejín. Jednotiacim momentom ľudských dejín, podobne ako jednotiacim prvkom sveta v celku, je ich

materiálnosť, materiálny základ historického procesu, ktorý spočíva vo výrobe materiálnych statkov. Nevyčerpaceľnosť prírodných dejov nachádza svoj odraz i v čoraz väčšej rozmanitosti ľudských potrieb, čím stimuluje rozvoj materiálnej produkcie, vedy, umenia, jazyka — celej sociálnej praxe. Zmeny v oblasti materiálnej výroby teda zákonite vyvolávajú zmeny v duchovnom živote spoločnosti. Sociálnym nositeľom týchto zmien je vždy určitá konkrétna trieda. Možno povedať, že striedanie typov kultúry je rozhodujúcim spôsobom podmienené striedaním výrobných spôsobov a s nimi súvisiacich triednych štruktúr spoločnosti. Triedny faktor sa v priereze dejín javí ako veľmi významný v procese osvojovania, preberania hodnôt kultúry, či už vlastného, alebo iného národa.

Kultúra vytvorená ľudstvom v priebehu dlhého, niekoľkotisícročného historického vývoja nemôže zmiznúť, zaniknúť úplne. Jej najvyššie hodnoty, pokiaľ sú komunikovateľné, zrozumiteľné i príslušníkom iných kultúrnych celkov, prechádzajú dejinami a znovu sa objavujú ako súčasť kultúry inej spoločnosti, pretože ako zdôrazňuje V. I. Lenin: „nikdy nijaké ničenie nedosiahne taký stupeň, aby táto kultúra absolútne zmizla... je v tej či onej svojej časti, v tých či oných materiálnych zvykoch neodstrániteľná.“ [1, s. 112]

Preberanie kultúrnych hodnôt vytvorených a nahromadených predchádzajúcimi generáciami a zákonitosti platiace v tomto procese patria preto k najdôležitejším problémom marxisticko-leninskej teórie kultúry. Kontinuitu kultúrneho vývinu, ktorá je javom evidentným, nemôžeme totiž vysvetliť iba neustálou tvorbou nového, ani ju nemožno chápať ako jednoduché presúvanie, premiestňovanie starých „overených“ hodnôt do novej roviny vývoja spoločnosti. Vyrovnávanie sa s kultúrnymi hodnotami minulosti, ich uchopenie, osvojenie a tým i možnosť ich opätovného využitia je podmienené kritickým, ale zároveň konštruktívnym prístupom k nim, ich „zažitím“, akýmsi pretavením, zmocnením sa tej ich stránky, ktorá v danej dobe, v danej spoločnosti je aktuálne realizovateľná a navyše evokuje vytváranie hodnôt nových.

Teoretickým, metodologickým vodítkom pri hodnotení výsledkov kultúrneho vývinu predchádzajúcich epoch je Leninova koncepcia kultúrneho dedičstva. Ako pripomína A. I. Arnoľdov: „V. I. Lenin neraz zdôrazňoval, že osvojenie kultúry nemá nič spoločné s pasívnym hromadením poznatkov. Za kultúrneho človeka možno pokladať len toho, kto na základe zvládnutia predchádzajúcich výdobytkov kultúry tvorivo pomáha ďalej rozvíjať spoločnosť. Bez priamej tvorivej účasti na spoločenskej praxi je nemysliteľný všestranný rozvoj človeka, ktorý je obsahom skutočne humanistického ideálu.“ [2, s. 82]

Obsah leninskej koncepcie kultúrneho dedičstva, v ktorej sa prirodzene hovorí najmä o problematike budovania socialistickej kultúry možno stručne zhrnúť do troch základných téz, ktoré spolu dialekticky súvisia:

1. Revolučný proletariát je dedičom pokrokových tradícií kultúry minulých epoch, ktoré si osvojuje a z hľadiska kontinuity kultúrneho rozvoja ľudstva uchováva. Socialistická kultúra sa utvára na báze pokrokového kultúrneho dedičstva. Nemôže vznikať, ako Lenin často zdôrazňoval, „vo vzduchoprázdne“, bez ovládnutia bohatstva kultúrnych hodnôt, ktoré ľudstvo vytvorilo v doterajšom vývoji.

2. Osvojenie kultúrneho dedičstva minulosti predpokladá jeho kritické prehodnotenie, a to z pozícií svetového názoru a triednych záujmov proletariátu.

3. Robotnícka trieda, ktorá je tvorcom novej socialistickej spoločnosti nemôže sa iba „obmedziť na dedičstvo“, ale musí ho v súlade so svojím historickým poslaním ďalej rozvíjať na kvalitatívne novej úrovni. V tomto procese sa formuje a postupne rozvíja socialistická kultúra.“ (3, s. 30—31)

V hlavných črtách sú tieto myšlienky vysvetlené už v raných Leninových prácach napríklad *Akého dedičstva sa zriekame*. V článku *Tri zdroje a tri súčasť marxizmu* Lenin spája vznik samotného marxizmu s pokrokovým kultúrnym dedičstvom minulosti. Vo svojich statiach o L. N. Tolstom poukázal zase na nevyhnutnosť konkrétnej historickej analýzy kultúrneho dedičstva.

Kultúrne dedičstvo teda môžeme chápať ako systém hodnôt i viacmenej fixovaných postupov ich vytvárania, alebo ešte výstižnejšie, ako bohato členenú, mnohohvrstevnú, zložitú a veľmi obsažnú sociálnu informáciu, ku ktorej sa každá spoločnosť v jednotlivých svojich vývinových etapách stavia rôzne, rozoznávajúc v nej stránku aktuálnu, ktorú bezprostredne vnáša do svojho života a potenciálnu, ktorá doň ešte v budúcnosti vstúpiť môže. Okrem toho istá časť tejto špecifickej sociálnej informácie nevyhnutne zastaráva a stráca svoju aktuálnosť, ale nie vždy a nie nevyhnutne i potenciálnosť, možnosť opätovného využitia. Schopnosti tvorcov kultúrnych hodnôt, spredmetnené v objektívnych produktoch ich činnosti tak ďalej vystupujú ako faktor kultúrneho rozvoja nasledujúcich generácií.

Rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim prebratie niektorej stránky minulého do kultúrneho procesu súčasnej spoločnosti je potreba — problém, ktorý si tento sociálny organizmus môže prostredníctvom, pomocou hodnoty, poznatku minulých epoch vyriešiť. Vždy záleží na tom, či má minulé súčasnému čo povedať; ak však nič nehovorí, nemusí to byť nevyhnutne chyba minulého. Dôvodom pre neprijatie, nezrealizovanie kultúrnej hodnoty minulosti môže byť neschopnosť sociálneho organizmu túto hodnotu v danom období prijať, pretože nerezonuje so žiadnou stránkou jej kultúrneho jestvovania a preto ani nepredstavuje možnú odpoveď na jej problémy. Vzťah ku kultúrnym hodnotám minulosti je premenlivý a má okrem objektívnych (potreby a otázky sociálneho organizmu) i subjektívne aspekty, ktorými môžu byť špecifiká tvorivej aktivity osobnosti, zvláštnosti jej osobného zamerania a pod. a tieto treba v celkovom kontexte kultúrneho vývinu rešpektovať.

Preberanie kultúrneho dedičstva, ale najmä nadväznosť všeobecne, je nevyhnutnou stránkou a podmienkou rozvoja všetkých oblastí spoločenského života. Predstavuje mnohostranné spojenie medzi rozličnými stupňami rozvoja spoločnosti, ktoré v oblasti kultúry sa prejavujú ako „proces prevzatia kultúrnych hodnôt, ideí, vzorov, skúseností, návykov, t. j. rôznych výsledkov tvorivej činnosti ľudí a foriem ich organizácie, využitia (po kritickom prepracovaní, alebo aj bez neho) nasledujúcimi pokoleniami pre riešenie svojich spoločenských i kultúrnych úloh.“ (4, s. 42)

Ide teda o prenesenie spoločensko-kultúrnej skúsenosti minulosti do súčasnosti a budúcnosti. Každá nová etapa vo vývoji kultúry nadväzuje na konkrétnu podobu kultúry predchádzajúceho typu spoločnosti, preberá jej materiálny základ, výrobné prostriedky, techniku, vedu, umenie. Nadväznosť teda vystupuje ako zákonitosť vývoja všetkých stránok spoločenského života, realizovala sa a realizuje, ako je zrejmé, prostredníctvom veľkého množstva pút, spojení medzi rôznymi etapami vo vývoji kultúry a spočíva v podržaní a využívaní jednotlivých prvkov kultúrneho dedičstva minulých generácií v zmenených podmienkach jestvovania novej kultúry. Chápanie nadväznosti ako výrazu objektívnej súvislosti v procese postupného vzostupného vývoja ľudskej spoločnosti v priebehu striedania spoločensko-ekonomických formácií pomáha odhaliť i podstatu tejto súvislosti a jej význam v živote spoločnosti. Ak si teraz znovu pripomenieme tézu o jednote a celistvosti ľudských dejín, vyplýva nám nevyhnutne fakt jestvovania nadväznosti ako univerzálna zákonitosť kultúrneho vývinu ľudstva vo všetkých oblastiach života spoločnosti, čo však nevylučuje ani protirečenia, nepravidelnosti, prerušenia postupnosti, alebo dokonca skoky.

Preberanie kultúrnych hodnôt nepodlieha ani národným obmedzeniam. Fakt vzájomného ovplyvňovania kultúr je nesporný a má charakter univerzálnej zákonitosti. Väčšina z doteraz jestvujúcich národných kultúr sa nevyhla vplyvu iných kultúr. Rozdielny býva len stupeň a hĺbka vplyvu. Dejiny poznajú príklady povrchných vplyvov, zasahujúcich len ojedinelé zložky života spoločnosti, ale tiež vplyvy hlboké a zásadné, ktoré dokonca mohli diametrálne zmeniť cestu, ktorou sa pôvodne kultúra uberala. Pritom tieto vplyvy nemusia byť vždy zrejmé, očividné. Proces nadväznosti na kultúrne hodnoty svojho či iného národa môže prebiehať latentne, môže byť prekrytý (niekedy dokonca zámerne, cieľavedome) inými spoločenskými pohybmi. Nie je zvláštnosťou ani vplyv starej, historicky relatívne vzdialenej kultúry na kultúru novú, neskoršiu. Stretnutie dvoch kultúr neprebíha vždy hladko a harmonicky. Ide o proces mimoriadne zložitý a vnútorne protirečivý. Spôsob, akým sa v konečnom dôsledku tento styk zrealizuje, závisí v mnohom aj od toho, čo bolo vlastne príčinou vyvolávajúcou onen pohyb a aké sú podmienky, v ktorých proces prebieha. Tieto podmienky sú determinované sociálno-ekonomickými, politickými i ideologickými faktormi, ktoré určujú

kvantitu a kvalitu hodnôt vhodných k prevzatíu. Najpriaznivejšie podmienky pre proces vzájomného ovplyvňovania a preberania kultúrnych hodnôt vytvára jestvovanie príbuzných svetonázorových princípov.

Prostredníctvom vzájomného ovplyvňovania, obohacovania nadobúdajú národné kultúry internacionálny obsah, čím vzrastá ich všeľudská hodnota, umocňuje sa ich humanistický charakter. V dôsledku rozšírenia internacionálneho obsahu národnej kultúry v procese vzájomnej komunikácie, stykov s kultúrou iných národov dochádza obvykle i k dôslednejšiemu prehodnocovaniu vlastnej kultúrnej minulosti a súčasnosti. Záujem spoločnosti sa sústreďuje nielen na osvojovanie, prispôsobovanie kultúrnej skúsenosti ľudstva svojej národnej podstate, ale aj na faktickú i možnú participáciu v celkovom procese vytvárania ľudskej kultúry prostredníctvom vlastnej činnosti. Pri tejto príležitosti pokladáme za potrebné spomenúť skutočnosť, že prísne dodržiavanie národného rámca kultúry sa obvykle výrazne negatívne prejavovalo na jej existovaní. Komunikácia medzi kultúrami sama o sebe síce nevytvorí nový typ kultúry, ale významným spôsobom môže prispieť k ich vzájomnému obohateniu a môže dokonca urýchliť ich vývoj.

Kultúrne zblíženie národov rozmnožuje kanály nadväznosti a preberania kultúrnych hodnôt z minulosti do prítomnosti a budúcnosti a napomáha tak zintenzívniť vzájomné obohacovanie i samostatný rozvoj kultúry každého národa. Sovietsky filozof N. V. Gončarenko v tejto súvislosti poznamenáva: „Čím vyššia je kultúrna úroveň spoločnosti, tým vyššia je i efektívnosť využívania kultúrnych impulzov prichádzajúcich z minulosti...“ (3, s. 47) Znamená to, že každé začlenenie i „znovuzačlenenie“ faktu, objektu, spôsobu činnosti do celostného systému kultúry závisí od bohatstva predchádzajúcej skúsenosti spoločenského subjektu. Intenzita pôsobenia kultúrnych impulzov vlastnej národnej proveniencie v podobe konkrétnych faktov národného kultúrneho dedičstva, ako aj intenzita a cirkulácia vždy nových a nových hodnôt kultúry iných národov však zohráva v rozvoji kultúry danej spoločnosti tiež veľmi dôležitú úlohu.

Proces nadväznosti v kultúre je nekonečne zložitý a protirečivý. Dialektika tohto procesu sa však prejavuje najmä v tom, že je to proces permanentný. Niektoré kultúrne hodnoty sa síce zdanlivo stratia, ale nikdy nie navždy. Dejiny ľudstva nám predkladajú bohatý materiál, ktorý dokumentuje, že hodnoty určitej kultúry, ktoré majú všeľudský charakter, na pomerne dlhý čas nevstupujú do života spoločnosti a sú akoby znovu objavené, hoci i po niekoľkých storočiach. Latentne však boli stále prítomné, ako bola prítomná i možnosť ich opätovnej aktualizácie. Minulé totiž nemôže prejsť do budúcnosti tak, že úplne minie súčasnosť. Permanentnosť procesu nadväznosti v kultúre je len jednou stránkou kontinuity kultúrneho vývoja ľudskej spoločnosti. Jej ďalším a nemenej významným aspektom je selektívnosť. Každá epocha, každá kultúra si berie z minulosti predovšetkým to, čo zodpovedá jej potrebám. Cesta z mi-

nulosti do prítomnosti a budúcnosti nie je nikdy priamočiara a jednoduchá. Každý fakt, jav je v nových podmienkach modifikovaný, podrobovaný dobovým interpretáciám závislým od potrieb a podmienok existencie daného sociálneho programu. Môže sa dostať do podoby a polohy podstatne odlišnej od pôvodnej. Práve z tohto dôvodu musí marxistická veda rozlišovať medzi nadväznosťou, či preberaním kultúrneho dedičstva v zmysle progresívnom a reakčnom. Hoci v kultúre vlastne nie je možný úplný návrat k starému, ostáva faktom, že nekritické, slepé nasledovanie tradícií máva obvykle negatívne dôsledky. Pochopenie a osvojenie si kultúrneho dedičstva vyžaduje diferencovaný, triedny prístup, schopnosť rozlíšiť, čo v ňom je progresívne — javí sa a funguje aj v súčasnosti ako organická súčasť národnej kultúry a stimuluje jej rozvoj, od reakčného, prežitého, ktoré kultúrnemu rastu spoločenského subjektu prekáža.

Veľmi podrobne sa týmito problémami zaoberal V. I. Lenin vo všetkých prácach, kde rozoberá problematiku kultúrnej revolúcie a osobitne vzájomný vzťah kultúrnej revolúcie a kultúrneho dedičstva. Veľmi nástoľčivo si kladol otázku, „ako spojiť víťaznú proletársku revolúciu s buržoáznou kultúrou, s buržoáznou vedou a technikou.“ (5, s. 56)

Otázka kontinuity prírodného a spoločenského vývinu bola nastolená i filozoficky zdôvodnená už zakladateľmi marxizmu. Hoci sa Marx a Engels otázkami kultúry špeciálne nezaoberali, sú tieto problémy v ich diele imanentne obsiahnuté, a slúžili i V. I. Leninovi pri rozpracúvaní teoretických problémov socialistickej kultúry, ktorá sa rozvíja na základe principiálne nových spoločenských vzťahov prevezmúc zároveň určité stránky predchádzajúcich štádií: „Marxizmus si vydobyl sveto-dejinný význam ako ideológia revolučného proletariátu, že vôbec nezavrhol najcennejšie výdobytky buržoáznej epochy, ale naopak, osvojil si a prepracoval všetko, čo bolo cenné vo viac než dvetisícročnom vývine ľudského myslenia a kultúry. Len ďalšia práca na tomto základe a v tom istom smere, oživovaná praktickými skúsenosťami diktatúry proletariátu, ako jeho posledného boja proti každému vykorisťovaniu, môže byť uznaná za rozvíjanie naozaj proletárskej kultúry.“ (6, s. 278—279)

Tento citát nám dokumentuje nielen podobu Leninovho chápania kontinuity kultúrneho vývoja ľudstva, ale zároveň poukazuje i na nevyhnutnosť tvorivého prepracúvania kultúrnych hodnôt minulosti; a jedine v tomto zmysle možno ju hodnotiť ako pokrokové nadväzovanie na výdobytky minulých generácií. Iba takto pochopená nadväznosť a takto realizované preberanie kultúrneho dedičstva minulosti je zárukou, že ono nielenže nestratí svoj dynamický potenciál, ale môže dospieť dokonca k jeho umocneniu a kultúrna hodnota minulosti prerastie v stimul pre nový pohyb. Ak sa však kultúrne dedičstvo prenáša mechanicky, bezo zmeny, kultúrne hodnoty strácajú dynamický charakter a stávajú sa brzdou pre ďalší rozvoj niektorej stránky života spoločnosti. Kultúrne dedičstvo v „muzeálnej“ podobe prestáva mať progresívny význam, pre-

tože minulosť nie je schopná existovať v budúcnosti spôsobom typickým pre svoju dobu.

Kultúru nie je možné nikdy chápať ako zavŕšenú, celou svojou existenciou smeruje do budúcnosti. Nie je konečnou sumou vecí a hodnôt. Na základe doteraz povedaného môžeme ju skôr charakterizovať ako permanentný, dynamický, dialektický proces vytvárania, odovzdávania a preberania kultúrnych hodnôt a ich tvorivého využívania. Nadväznosť predstavuje jedno z východísk, základ pre ďalší rozvoj kultúry v duchu nahromadených materiálnych i duchovných hodnôt, s ktorými sa každá doba, každá spoločnosť, každá nová generácia vyrovnáva v intenciách svojich potrieb a úloh, ktoré musí plniť. Nadväznosť „spája v jeden celok minulosť, súčasnosť i budúcnosť ľudskej kultúry, vnáša do chodu kultúry už hotové výdobytky, čo má veľký význam pre výchovu nasledujúcich generácií, pretože im sprístupňuje vzory vhodné k nasledovaniu.“ (4, s. 53)

Kultúrne hodnoty minulých dôb sú vpletené do kontextu súdobej kultúry a okrem bezprostredného poznávacieho významu konkrétnych pozitívnych podôb minulej činnosti ľudstva majú, dá sa povedať, i význam profylakticky spočívajúci najmä v tom, že poukazujú i na to, ako sa vyvarovať omylov a chýb, ktoré sa už v dejinách ľudského jestvovania stali.

Kultúrne dedičstvo akumulujúce najhlbšie humanistické myšlienky a kultúrne výdobytky ľudstva zohráva svoju progresívnu úlohu, ako už bolo povedané, jedine prostredníctvom tvorivej činnosti ľudí, spoločnosti, ktorá ho využíva pre svoj vlastný rozvoj. V tejto súvislosti nemožno obísť jeden z najzložitejších a najvýznamnejších problémov súvisiacich s otázkou tvorivého nadväzovania na kultúrne hodnoty minulosti — problém novátorstva, ktorý sa v marxisticko-leninskej teórii kultúry rieši v spojení s kategóriou tradície: „Dialektické pochopenie vzťahu tradície a novátorstva, kontinuity a diskontinuity vývinu kultúry vychádza z objektívnej existencie obidvoch javov a nachádza medzi nimi zákonitý vzťah. Práve tak, ako správne pochopená tradícia predpokladá novátorstvo, a to nielen v zmysle objavného hľadania nových pohľadov na hodnoty klasickej kultúry, ale aj v zmysle utvárania kvalitatívne nových východísk novej kultúry (ktoré sú však nové vždy voči niečomu starému, t. j. tradícii), takisto ozajstné novátorstvo v kultúre musí v istom zmysle nadväzovať na niektorú stránku kultúrnej tradície, hoci aj tým, že ju dialekticky popiera.“ (7, s. 70)

Novátorský vklad do kultúry teda nevyhnutne vychádza a vyrastá z výdobytkov minulosti. Novátorskými boli všetky veľké kultúrne epochy, a to i napriek tomu, alebo práve preto, že sa otvorene hlásili ku kultúrnym hodnotám minulosti, s ktorými sa po tvorivom a vskutku novátorskom prepracovaní stotožnili. Každé novátorstvo v kultúre má význam a nadobúda vplyv v permanentnom procese kultúry jedine pod podmienkou, že zachová maximum pozitívnych stránok výdobytkov minulosti,

pričom platí, že tradícia sa transformuje, inovuje v súlade s potrebami súčasného človeka, adekvátnym spôsobom mení svoju podobu a nado-
búda nové funkcie.

V závere našej veľmi stručnej úvahy o niektorých stránkach konti-
nuity kultúrneho vývinu sa pokúsime zhrnúť: nadväznosť je objektívnou
zákonitosťou vývoja kultúry, predstavujúcou spojenie minulosti s prí-
tomnosťou a budúcnosťou v procese kultúrneho vývoja ľudstva. Realizuje
sa tak v línii vertikálnej, ako aj horizontálnej. V oboch líniiach sa vzájom-
ný vplyv kultúr prejavuje vo všetkých oblastiach materiálneho života
spoločnosti, v obohatení jej duchovného života, v celkovej atmosfére,
v ktorej prebieha proces formovania spoločenského subjektu. Jedným
z najvýznamnejších problémov nadväznosti je problém preberania kul-
túrneho dedičstva, čiže realizovanie nadväznosti po vertikále. Aby sa
kultúrne dedičstvo stalo skutočným faktorom rozvoja kultúry, musia
byť podľa N. V. Gončarenka splnené prinajmenšom tieto podmienky:

- a) „spoločnosť si vyberá z kultúrneho dedičstva minulosti jeho vyššie,
progresívne elementy, t. j. tie kultúrne hodnoty, ktoré prispievajú
k harmonickému rozvoju človeka i ľudstva,
- b) spoločnosť musí mať spoločensko-ekonomické a ideologické pred-
poklady pre využitie pokrokových tradícií, otvorený prístup ku kul-
túrnemu dedičstvu, všetky národy musia mať rovnaké právo rozvíjať
svoju kultúru,
- c) spoločnosť musí byť dostatočne zrelá pre prijímanie kultúrneho de-
dičstva minulosti, ale musí tiež disponovať silami schopnými urobiť
z neho selekciu, výber toho najlepšieho, čo poslúži ako základ pre
ďalší rozvoj kultúry.“ (4, s. 59—60)

Celostný harmonický rozvoj kultúry je podmienený vytvorením
objektívnych spoločensko-ekonomických predpokladov, je teda možný
len v spoločnosti, ktorá uskutočnením základných spoločensko-eko-
nomických premien, zrušením súkromného vlastníctva výrobných prostried-
kov vytvorila predpoklady pre zrušenie spoločenských, triednych i ná-
rodných antagonizmov a dala tak možnosť participovať na rozvíjaní
kultúry každému človeku. Tieto požiadavky spĺňa iba spoločnosť socia-
listická, ktorá si všestranný rozvoj všetkých svojich členov, kultiváciu
každej osobnosti dokonca stavia ako jeden zo svojich prvoradých cie-
ľov. Kultivácia človeka predpokladá tvorivú aktivitu tohto subjektu, kto-
rej základnou podmienkou je osvojenie si spoločenskej skúsenosti v sú-
radniciach mnohotvárneho a dynamického spoločenského života. Kultúra
tu teda v žiadnom prípade nevystupuje ako objekt pasívneho využívania,
ale ako predmet i prostriedok aktívneho osvojovania prebiehajúceho ako
neustály dialóg starého s novým. Akceptovanie kultúrnych hodnôt mi-
nulosti i súčasnosti vytvára platformu pre adekvátne uspokojovanie kul-
túrnych potrieb spoločenského subjektu. Avšak saturovanie jedných kul-
túrnych potrieb produkuje človeka s novými potrebami, na ktorých
uspokojovanie hľadá vždy nové a nové cesty a postupy, čím sa len jeho

vlastným spôsobom zapája do permanentného procesu vytvárania ľudskej kultúry.

LITERATÚRA

1. LENIN, V. I.: Spisy. Zv. 27. Bratislava 1954.
2. ARNOLODOV, A. I.: Základy marxisticko-leninskej teórie kultúry. Bratislava 1979.
3. ŠEDA, V. — GAWLIK, L.: Marxisticko-leninské poňatie kultúry. Bratislava 1973.
4. GONČARENKO, N. V.: Duchovná kultura. Kijev 1980.
5. LENIN, V. I.: Spisy. Zv. 29. Bratislava 1954.
6. LENIN, V. I.: Spisy. Zv. 31. Bratislava 1954.
7. HAJKO, D.: Filozofia a socialistická kultúra. Bratislava 1979.

К НЕКОТОРЫМ АСПЕКТАМ НЕПРЕРЫВНОСТИ КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ

Вера Гаждова

Проблема непрерывности культурного развития — вопрос очень сложный и широкий. Дело в том, что культуру, которую мы понимаем как такой способ освоения мира человеком, который делает возможным развитие человеческого в человеке и обществе, нельзя объяснить лишь как постоянное созидание нового вне связи с предыдущим развитием. Наоборот, преемственность выступает как закономерность развития всех сторон жизни общества и реализуется посредством множества связей между различными этапами в развитии культуры. Она заключается в сохранении и использовании отдельных элементов культурного наследия прошлых поколений в изменившихся условиях существования новой культуры. Преемственность как универсальная закономерность культурного развития человечества представляет собой непрерывный, но избирательный процесс. Каждое общество из культурного наследия прошлого выбирает прежде всего то, что соответствует его потребностям. Однако здесь необходимо проводить различие между преемственностью в смысле прогрессивном и в смысле реакционном. Под прогрессивной преемственностью культурных достижений человечества мы подразумеваем их творческую переработку, направленную на усиление их гуманистического аспекта. Заимствование культурных ценностей не подчиняется также национальным ограничениям. Посредством взаимного влияния национальные культуры приобретают интернациональное содержание, в результате чего возрастает их общечеловеческая ценность, усиливается их гуманистический характер.

Преемственность представляет собой один из моментов непрерывности культурного развития, являясь одним из исходных пунктов дальнейшего развития культуры в духе накопившихся материальных и духовных ценностей, которые каждое общество развивает сообразно со своими потребностями и теми задачами, которые оно должно выполнять.

ZU EINIGEN ASPEKTEN DER KONTINUITÄT DER KULTURENTWICKLUNG

Viera Gažová

Das Problem der Kontinuität der Kulturentwicklung stellt eine sehr komplizierte und weitausgreifende Frage dar. Die Kultur, die wir als solche Weltaneignungsweise des Menschen verstehen, die die Entwicklung des Humanen in Mensch und Gesellschaft ermöglicht, lässt sich nämlich nicht nur als ständige Herausbildung eines Neuen ohne Zusammenhang mit der vorangegangenen Entwicklung erklären. Die Anknüpfung erweist sich als Entwicklungsgesetzmässigkeit aller Lebensseiten der Gesellschaft, realisiert sich vermittels einer grossen Menge Verbindungen zwischen

verschiedenen Etappen der Kulturentwicklung und besteht in Pflege und Nutzung einzelner Elemente des kulturellen Erbes vergangener Generation unter den veränderten Existenzbedingungen einer neuen Kultur. Die Anknüpfung als universelle Gesetzmässigkeit der Kulturentwicklung der Menschheit stellt einen permanenten aber selektiven Prozess dar. Jede Gesellschaft wählt aus dem kulturellen Erbe der Vergangenheit vor allem das, was ihren Bedürfnissen entspricht. Da ist es aber notwendig zwischen einer Anknüpfung in des Wortes progressivem und reaktionärem Sinn zu unterscheiden. Unter progressiver Anknüpfung an kulturelle Errungenschaften der Menschheit verstehen wir die schöpferische Bearbeitung zwecks Potenzierung des Humanisierungsaspektes. Die Übernahme kultureller Werte unterliegt keinen nationalen Beschränkungen. Vermittels gegenseitiger Beeinflussung, erwerben nationale Kulturen einen internationalen Inhalt, womit ihr allmenschlicher Wert wächst und ihr humanistischer Charakter potenziert wird.

Die Anknüpfung stellt eines der Kontinuitätsmomente der Kulturentwicklung dar, ist eines der Ausgangspunkte für die Fortentwicklung der Kultur im Geiste angesamelter materieller und geistiger Werte, mit denen sich jede Gesellschaft in den Intentionen eigener Bedürfnisse und zu erfüllender Aufgaben auseinandersetzen muss.